

Міністерство освіти та науки України

- Кафедра історії України Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
- Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
- Кафедра історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
- за участю Одеського історико-краєзнавчого музею
Відділу археології Криму і Північно-Західного Причорномор'я
Інституту археології НАН України

**Збірка наукових праць
(за матеріалами конференції 14-15 березня 2024 року)
м. Одеса**

«Історична, краєзнавча та літературна Одещина»

Електронне наукове видання

**Кафедра історії України Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

**Кафедра історії України та спеціальних історичних
дисциплін Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова**

**Кафедра історії України Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка**

**за участю Одеського історико-краєзнавчого музею
Відділу археології Криму і Північно-Західного
Причорномор'я Інституту археології НАН України**

**ІСТОРИЧНА, КРАЄЗНАВЧА ТА ЛІТЕРАТУРНА
ОДЕЩИНА**

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2024

УДК 94(477):(06)

У

Рекомендовано до друку кафедрою історії України
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 22 від квітня 2024 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № ... від2024 р.

Редакційна колегія:

К.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*

PhD Герасименко В. В. (Одеса) – *відповідальний секретар*

Д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)

Д. і. н. Брюяко І. В. (Одеса)

Історична, краєзнавча та літературна Одещина: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2024. 151 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються історії Одещини та прилеглих українських територій. До неї увійшли публікації молодих дослідників, переважно з Одеси та Полтави, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів та студентів, що відбулася 14-15 березня 2024 р. у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти: д. і. н., професор Бачинська О. А.

д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

ЗМІСТ

ПАНСЛАВІСТСЬКА ІДЕЯ У ГРОМАДІВСЬКОМУ ТА НАРОДНИЦЬКОМУ РУХАХ В УКРАЇНІ (70-ті рр. XIX ст.) <i>Ангельчук Дмитро, Савченко Віктор</i>	8
ПРОЦЕС УТВОРЕННЯ ЦЕРКОВНО-ПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ НА ОДЕЩИНІ В XIX ст.. <i>Артюх Ірина</i>	16
ІСТОРІЯ ТОПОНІМУ ОСТРОВА БЕРЕЗАНЬ ЗА ПИСЕМНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ <i>Березанський Антон, Коваленко Оксана</i>	21
ХРЕСТОВИЙ ПОХІД 1443 – 1444 РОКІВ ТА ПОДАЛЬША ДОЛЯ НАРОДІВ НА БАЛКАНАХ ТА ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І (ЗА ДАНИМИ ПИСЕМНИХ ДЖЕРЕЛ) <i>Бруяко Петро, Серета Олександр</i>	25
МИНУЛЕ СТОРОЖИНЕЧЧИНИ ЗА ЕТИМОЛОГІЧНИМИ ТА ПИСЬМОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ <i>Гадинко Олександр</i>	30
ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ В ОДЕСЬКІЙ МІСЬКІЙ ДУМІ ТА УПРАВІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОПОЗИЦІЙ МІСЬКИХ ГОЛІВ ОДЕСИ II ПОЛОВИНИ XIX ст.) <i>Герасименко Вікторія</i>	38
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПОЛТАВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА <i>Дементій Світлана, Бабенко Людмила</i>	48
ЗАСНУВАННЯ ВЕЛИКОЇ МИХАЙЛІВКИ: ПРОБЛЕМА ДАТУВАННЯ <i>Івис Вілен, Серета Олександр</i>	54
ІСТОРИЧНИЙ ЦЕНТР МІСТА ПОЛТАВИ У ПЕРСПЕКТИВІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК: НА ПРИКЛАДІ БУДІВЛІ КАДЕТСЬКОГО КОРПУСУ <i>Луценко Іван, Бабенко Людмила</i>	60
ЗАСНУВАННЯ ОДЕСИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДАТУВАННЯ	

УДК 94 (438:478)

МИНУЛЕ СТОРОЖИНЕЧЧИНИ ЗА ЕТИМОЛОГІЧНИМИ ТА ПИСЬМОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ

У статті йде мова про історичне минуле Сторожинеччини, яка своїми історичними коренями сягає у сиву давнину. За археологічними матеріалами та письмовими свідченнями перші згадки про населені пункти відносяться до XIV-XV ст., коли ці землі входили до складу Молдавського князівства. Безпосередньо на процеси виникнення та становлення перших поселень безпосередньо вплинули природно-географічні та гідрологічні умови, що стали наслідком виникнення перших поселень, утворення їх назв та подальший їх розвиток у наступні століття.

Ключові слова: поселення, етимологія, географічне розташування, грамота, Молдавське князівство.

Сторожинеччина належить до того історичного ареалу області, яка має багатовікову історію, давнє історичне минуле, є зразком мультинаціональної культури різних народів краю. Це один із давніх населених регіонів Буковини. Аналізуючи історіографічну базу слід визнати, що на сьогоднішній день жителі населених пунктів не мають достатньої змоги ознайомитися з історичним минулим, соціокультурною та архітектурною спадщиною регіону свого краю. Попередні розвідки про його минуле, які є в історіографії, не дозволяють в повному об'ємі висвітлити історичну минувшину, основні етапи розвитку, досягнення мешканців міста й регіону [2, с. 25-27; 3, с. 202-205; 7, с. 141-143]. Дана робота лише представляє нові дані та подальші напрямки історико-краєзнавчих досліджень, які доповнюють один одного, узагальнюють відомості та складають цілісну картину історичного минулого. Недостатня вивченість

історичного минулого спонукає до подальшого вивчення маловідомих та призабутих сторінок минулого, його зв'язок із сьогоденням. Метою даної публікації є донесення до сучасного читача ідеї збереження історичної спадщини, яка супроводжує нас повсякденно, є мірилом нашої обізнаності та писемності.

Сьогодні Сторожинецький регіон належить до того історичного ареалу області, який має різнобічну та багатовікову історію. Розташований в південно-західній частині Чернівецької області, у передгірській частині Карпат. Дві третини площі займає Буковинське передгір'я і лише одну третю – буковинські Карпати [10, с. 137-138]. На півночі межує з Кіцманщиною, на сході – з Чернівцями та Глибоччиною, на заході – з неповторною Вижниччиною, на півдні – з Румунією, членом ЄС. Мальовничі краєвиди підгір'я Карпат, які на півдні та південному заході переходять у власне гори, додають регіону неповторної краси. Саме природно-кліматичні та географічні особливості розташування населених пунктів у даному регіоні визначили історичну долю цього краю. Для усього регіону характерна ландшафтна рослинність, в якій переважають мішані ліси. Через ряд населених пунктів протікає р. Сірет. Саме сприятливі географічні та кліматичні умови, наявність площ під буковими та хвойними лісами, історико-географічні, туристично-краєзнавчі об'єкти, пам'ятки природи і чудові краєвиди надають Сторожинецькому регіону незабутньої краси та великих можливостей щодо розвитку населених пунктів.

Буковинський край, і в тому числі Сторожинеччина, як його складова частина, пройшов ряд етапів свого становлення, пов'язаних зі зміною історичних епох, утворенням та занепадом держав. Документально підтверджено історичними дослідженнями, що протягом IX—XIV ст. на буковинській землі мали адміністративний та військово-політичний вплив Київська Русь, Галицько-Волинське та Берладське князівства, татари» [2, с. 22-24; 7, с. 110-114]. З середини XIV ст. і до кінця XVIII ст. Буковина входила до складу Молдавського князівства. З 1538 р. Молдавське князівство потрапило у васальну залежність до Османської імперії. Населення потерпало від турецьких загарбників і місцевих феодалів. Унаслідок російсько-турецької

війни (1769–1774 рр.) та австрійсько-турецьких мирних переговорів (1774–1775 рр.) буковинський край і в тому числі Сторожинеччина були звільнені від турецької неволі та відійшли до Австрійської імперії. [2, с. 69-70].

Терени нашого краю люди населяли ще з давніх давен. Про це свідчать як етимологічні дослідження назв населених пунктів, так і перші письмові згадки про них у молдавських грамотах XIV – XV ст. Так, за археологічними матеріалами поселення Сторожинець уже існувало в XIV – XV ст. Назва поселення походить від слова «сторожа», тобто «варта». Спочатку так називали сторожове укріплення, яке, можливо, розміщувалося на пагорбах вздовж лівого берега Сірету. [1, с. 89-90; 4, с. 6-8; 6, с. 190]. Вперше в історичних джерелах Сторожинець згадується 18 лютого 1448 року в грамоті молдовського господаря Романа II (1447–1448 рр.). Очевидно, час появи населеного пункту Сторожинець на території Буковини потрібно відносити до кінця XIV – початку XV ст. [15, с. 3-4; 14, с.66-68]. З грамоти молдовського господаря Стефана III Великого (1457–1504 рр.) від 15 березня 1490 р. відомо, що у Сторожинці існував церковний прихід. Сторожинецька церква підпорядковувалася Радівецькій єпископії, а сам населений пункт у той час належав до Сучавської волості [8, с. 8-9; 9, с. 546-547; 13, с. 63-66].

В іншому населеному пункті, який називається Давидівка, в центрі села, на правому березі Малого Серету, в урочищі Селище виявлено поселення XIV – XV ст. Відоме село лише з XVIII ст. Назва походить від імені першого поселенця. У передгірській зоні Карпат знаходиться село Банилів-Підгірний (Банилів Волоський, Банилів над Сіретом), що за 25 км. на південний захід від Сторожинця. Назва села могла утворитися від «банилова» – посудини, в якій люди випарювали на вогні сіль з місцевого соляного джерела. З часом люди почали поступово селитися навколо цієї місцевості. Можливо назва пішла від прізвища поміщика Баниловський. Уперше населений пункт згадується у документах за 17 серпня 1428 р. [5, с. 158; 9, с. 560, 605].

В історичних джерелах село Буденець відоме з 18 жовтня 1435 р. і розташовується на р. Малий Сірет. Назва походить від

румунського слова «buda» – «халабуда». За іншою версією – побутує думка, що на місці поселення був колись поганий ґрунт і люди з приводу негожого врожаю казали «Не буде ніц». Звідси і розвинулося слово «Будиніц» – Буденець».

За археологічними відомостями село Великий Кучурів існує з XIV ст. В історичних джерелах відоме з 1421 р. (1422 р.). Вважається, що назва поширилась від більш раннього топоніма «Кучурів» (Малий Кучурів Заставнівського району). Одним з варіантів походження села є те, що слово «кучур» походить від слів куча, горб, звідки витікає річка Кучур. Відстань до Чернівців становить 7 км., до Сторожинця – 18 км. Сліди поселення давньоруської (X–XI ст.) культури виявлені також в центрі села Михальча, в урочищі Церковище. За народними переказами назву села виводять від Івана Маринича (Маренича, галичанина, засновника села). Вперше село згадується 19 вересня 1436 р. [5, с. 158-159; 9, с. 569-570, 604, 606; 11, с. 51-52], Село розташоване за 18 км. від Сторожинця.

Рештки поселення поселення слов'янської культури (VIII – IX ст.) виявлено в урочищі Полинак, що у с. Кам'яна. Розташоване село на північному заході від Сторожинця, на відстані 14 км. У документах згадується з XVIII ст. Назва походить від імені правої притоки річки Коровії – Камени. За іншою версією ім'я походить від слова «камінь», оскільки територія цієї громади була повністю кам'яниста і свого часу тут було багато каменоломень [9, с. 605].

У східній частині села Снячів, на обох берегах однойменної річки, в урочищі Садовий, відкрито поселення слов'янської (VI–IX ст.) культури. Поселення розташоване за 12 км. від Сторожинця і 18 км. від Чернівців. Поселення давньоруської (XII–XIII ст.) культури відоме у західній частині села Спаська, на пагорбі в урочищі Паланка. Поряд з Паською знаходяться Тисівці. Походять Тисівці від слова tissa – «тис». Біля Тисовець існували колись великі лісові масиви тису. Згадується у грамоті від 1432 р. Інший населений пункт Бобівці, що розташовуються на правому березі р. Глиниця (права притока Пруту) вперше згадуються в документах за 1421 р. [5, с. 159; 9, с. 607; 11, с. 53]. Назва села походить від молодого боярина на ім'я Боб Опришак. За легендою на присілку Вівтар, що належить

громаді, у джерельній чистій криниці з'явилося зображення Святої Божої Матері. Біля цієї криниці є церква і каплиця. І дійсно, на хуторі Вівтар розташовується приписна церква Святого Іоанна Хрестителя 1884 р. Існує слухна думка, що у Бобівцях колись існував монастир.

Село Панка, у радянські часи Клинівка, що за 7 км. від Сторожинця, вперше згадується у документах 1428 р. Можливо назва села походить від імені поміщика Панку або слова «панок» – «малий пан». Поселення XIV–XV ст., що в урочищі Селище, відкрите у східній частині Костинців. Вперше населений пункт згадується в 1608 р. Його назва походить від слова Costea – Костянтин. Розташовані за 16 км. від Сторожинця. До нас дійшла унікальна пам'ятка культової архітектури – дерев'яна Свято-Михайлівська церква 1785 р. [9, с. 606; 12, с. 314].

Поселення XIV–XV ст. відомі і в Старій Жадові, в центрі села, на правому березі р. Серет, в урочищі Селище та в Старих Бросківцях, в північній частині села, на лівому березі р. Глиниця, в урочищі Сесія. Вперше поселення Стара Жадова з'являється в історичних документах 15 березня 1490 р. Назва села пов'язується зі словом «жадати», а також із давньою назвою – «Садова». » [7, с. 71; 8, с. 190]. Стара Жадова розташована за 24 км. від Сторожинця, у мальовничому куточку передгір'я український Карпат, на 10 км. простягається обабіч берегів Сірету та його притоки Жадівки. Як у Бобівцях, так і в Жадові тут так само колись знаходився православний монастир. [9, с. 596].

Села Старі і Нові Бросківці, що розташовані відповідно 15 і 8 км. від Сторожинця мають гористу місцевість, покриту здебільшого лісами. Через Старі Бросківці протікає річка Глиниця (ліва притока Пруту). Назву села пов'язують зі словом broasca – «жаба». Вважається, що раніше село називалось Борисківці (Борисове село), про що свідчить грамота від 23 лютого 1448 р. Вперше село Комарівці згадуються в історичних документах у 1610 р. Назва походить від слов'янського «комар». Легенда свідчить, що тут було багато комарів, звідки і пішла сама назва населеного пункту. Населений пункт Дубівці відомі з грамоти 1463 р. [7, с. 71; 8, с. 190]. Назву поселення виводять від руського слова «дуб». Розташовані на лівому березі Пруту.

Вперше село Ропча згадується 18 лютого 1448 р. Назва села виводиться від руського (українського) слова «ропа» – «соляна вода». За іншими даними його назва походить від латинського слова «ruptos» – «рваний, окремий». Допускається також варіант слова «рубати» від назви «рубче», що побутується в народній мові. До нашого часу збереглася виняткова пам'ятка церковної архітектури – Свято-Успенська церква 1684 р. Цікавий факт, взимку 1691 р. страшна хуртовина майже повністю знищила тут армію польського короля Яна III Собеського (1629–1696 рр.) [3, с. 270; 9, с. 606-607; 16, s. 203].

Інший населений пункт Чудей розташований на схилах Карпат між річками Малий Сірет та Сіретель, за 16 км. від Сторожинця. Через Межиріччя протікає маленька річка Чудин, що впадає в Сіретель. Уперше населений пункт згадується в 1707 р. Походження назви села пов'язують з присутністю невеликого мінерального джерела, який мав лікувальні властивості. Джерело визнали за «Чудо», звідки і пішла назва поселення «Чудин», сьогодні – Чудей. Поряд з Чудеєм знаходиться село Їжівці. У Їжівцях, у східній частині села, на правому березі р. Малий Серет, в урочищі Замка відоме поселення XIV – XV ст. Розташовані Їжівці на прикордонній смузі, за 20 км на північний захід від Сторожинця. Вперше згадують 17 серпня 1428 р. під назвою Южинці. Населені пункти Нижні Петрівці та Красноільськ вперше згадуються 11 липня 1610 р. та 1431 р. відповідно. У прадавні часи село називалось «Красна» від слова «красна» – «гарна». Одна частина села належали Путнянському монастирю, інша – поляку з Гродна Олександру Ільському, звідси і назва – Красноільськ [9, с. 580, 589]. Нижня частина села мала назву Красна Путна. У 1947 р. обидві частини села злилися, після чого утворився Красноільськ. Розташований населений пункт за 25 км. від Сторожинця, Нижні Петрівці – за 20 км., Верхні Петрівці – за 16 км. на південь.

Характеризуючи природно-географічні особливості виникнення населених пунктів, утворення їх назв, деякі історичні етапи їх розвитку можна дійти наступних висновків. За археологічними матеріалами поселення виникли в основному у межах XIV–XV ст. на підвищених терасах, заплавах, пагорбах, в

долині р.Сірет. Їх виникненню сприяли не лише природно-кліматичні та гідрологічні особливості місцевості, а й власне населення, яке освоювали та заселяли ці землі. У подальшому географічне розташування цих поселень, їх етимологічне походження – є лише цьому підтвердження, фактом, який засвідчує виникнення населених пунктів на певній території за певних історичних умов та обставин.

Перші письмові свідчення та згадки про населені пункти теж відносяться до XIV–XV ст., коли територія цього краю з середини XIV ст. входила до складу Молдавського князівства. Населені пункти згадуються і в наступні століття. У грамотах молдавських князів вони виступають об'єктами купівлі-продажі, власністю родин та князя (воєводи, церкви), дарування воєводою за вірну службу бояринам, під час укладання торговельних угод тощо. Це було звичним явищем того часу. З кінця XVIII ст. цей край внаслідок військово-політичних подій та дипломатичних переговорів увійшов до складу Австрійської імперії, у складі якої перебував до кінця 1918 р.

Список використаних джерел

1. Антошкіна Л. Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу: монографія. Донецьк, 2010. 237 с.
2. Буковина. Історичний нарис. Чернівці, 1998. 416 с.
3. Буковина. Загальне краєзнавство /Пер. з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького. Чернівці, 2004. 484 с.
4. Гадинко О. О. Сторожинець: мандрівка крізь віки. Чернівці, 2013. 208 с.
5. Довідник з археології України (Хмельницька, Чернівецька і Закарпатська області) / Ред. колегія Є. С. Винокур. Київ, 1980. 224 с.
6. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини. Київ, 1973. 238 с.
7. Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина, її минуле і сучасне. Париж-Філадельфія-Детройт, 1956. 966 с.
8. Ліщук Д., Гадинко О. Особистості епох. Чернівці, 2016. 100 с.
9. Малишко В. М. Сторожинець. Історія міст і сіл Чернівецької області. Київ, 1969. С. 546-558.
10. Природа Чернівецької області / За ред. К. Геренчука. Львів,

1978. 160 с.

11. Чернівецька обласна організація українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Каталог пам'яток археології Чернівецької області, взятих під державну охорону. Чернівці, 1992. 62 с.
12. Яремчук С. Православна церква на Буковині у радянську добу (державно-церковні взаємини). Чернівці, 2004. 352 с.
13. Гадинко О. О. Місто Сторожинець: культова мозаїка населеного пункту у давнину. *Кожолянківські читання: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції*, м.Чернівці, 14 червня, 2023 р. Чернівці, 2023. С. 63-67.
14. Демченко В., Гадинко О. До питання про походження міста Сторожинець. *Буковинський історико-етнографічний вісник*. Чернівці. 2000. Вип. 2. С.66-68.
15. Тимошук Б. О. Знай і вивчай свій рідний край. Радянське село. 1963. 13 червня.
16. Liebenwein D. Storozynetz. Buchenland – Bukowina. Beschreibung und Errinerungen. Darmstadt, 1983. 206 s.